

та інтенсивним. Це має суттєве значення для демократизації державно-правових процесів, становлення взаємовідносин між органами державної влади на консенсуальній, а не конфронтаційній основі.

Список літератури: 1. Бітнер О. Повноваження різні - відповідальність одна // Уряд. кур'єр. - 1998. - №159-160. - 20 серп. 2. Епіфілд Д. Уайтхолл і Вестмінстер: Пер. з англ. // Матеріали Програми сприяння Парламентові України. - №58с. 3. Києвий П. Надання інформації за проектом закону "Про Кабінет Міністрів України" // Вісн. Програми сприяння Парламентові України. - 1997. - №8 (30). - 28 серп. 4. Морман В. Контрольні повноваження парламенту: важливість різноманітних джерел інформації та аналізу: Пер. з англ. // Матеріали Програми сприяння парламентові України. - №106. 5. Олешек У. Процедури Контролю і політичний процес. Контроль з боку законодавчої влади. Пер. з англ. // Матеріали Програми сприяння парламентові України. - №36. 6. Положення про День уряду України у Верховній Раді України, затв. пост. Верхов. Ради України від 01.02.96, із змінами, внес. пост. Верхов. Ради України від 07.02.97 // Комітети - основа діяльності законодавчих органів влади: Посібник. - К.: Заповіт, 1997. - С.92-97. 7. Про реорганізацію структури апарату Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.98 №516 // Офіц.вісн. України. - 1998. - № 16. - Ст.599. 8. Сінклер Т. Парламентські запити: стислий огляд: Пер. з англ. // Матеріали Програми сприяння Парламентові України. - № 58б.

Т.М. Слівько
канд. юрид. наук

КОНСТИТУЦІЙНО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі державотворення Україна посідає одне з провідних місць серед пострадянських країн по створенню законодавчої бази функціонування засобів масової інформації. Сьогодні в українському законодавстві є понад десяток чинних законів, що регулюють правові відносини в засобах масової інформації (далі – ЗМІ). Разом з цим на розгляд Верховної Ради України подано два законопроекти – “Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України” й “Про радіочастотні ресурси України”. Фактично завершено розробку проектів законів “Про захист суспільної моралі”, “Про кабельне телебачення”. Усе це свідчить про те, що в Україні зусиллями парламенту створюється належна правова база регулювання у сфері інформації.

Становлення державності в Україні потребує формування власного

інформаційного простору, а зі вступом у міжнародний і європейський правовий простір важливим є входження України у світовий інформаційний простір, оволодіння сучасними інформаційними технологіями. З розвитком інформаційного простору та суверенітету країни постає нагальна потреба в забезпеченні інформаційного суверенітету й інформаційної безпеки як одного з принципів конституційного ладу України. З державно-правової точки зору, забезпечення стабільності конституційного ладу України, оборона Конституції республіки повинно посісти провідне місце в системі національної безпеки (4, с. 241; 2, с.9). Ю.М. Тодика стверджує, що це комплексно правова проблема, яка набуває особливого значення в період становлення державності, формування правової системи держави на концептуально новій основі (3, с.196; 4, с.241).

Конституція України (ст. 17) встановлює, що забезпечення національної безпеки й оборони України є одним із найважливіших завдань держави, справою всього українського народу. Забезпечення інформаційної безпеки, яка є важливим елементом національної безпеки, має суттєве значення для гарантування державотворення в Україні на демократичних засадах, необхідною умовою збереження й примноження духовних і матеріальних цінностей. Безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Національна безпека України (далі – НБ) є складним і багатогранним поняттям у змістовному аспекті. Вона включає такі види, як політична, економічна, державна, воєнна, інформаційна, науково-технічна, екологічна та інші види безпеки. Держава є основним суб'єктом НБ. Згідно з Конституцією України (ст. 3, 27-29) вона гарантує безпеку кожної людини й громадянина, їх життя, здоров'я, честь, гідність, особисту недоторканність на всій території України.

Основний обсяг прав на інформацію міститься у ст. 34 Конституції України, в якій закріплюється право кожного на інформацію, гарантується кожному право на свободу думки й слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово чи в інший спосіб - на свій розсуд.

Право вільного пошуку й отримання інформації означає право кожного звертатися до органів державної влади, громадських організацій і політичних партій, органів та організацій, приватних фірм з питань, які стосуються основних прав і свобод, закріплених Конституцією України, з метою одержання від них необхідних інформаційних даних.

Право вільно поширювати інформацію означає право кожного вільно обміняватися останньою між суб'єктами правовідносин. Але Конституція України разом з цим передбачає обмеження щодо здійснення цих прав, якщо це стосується інтересів національної безпеки, територіальної

цілісності чи громадського порядку, з метою запобігання заворушень чи порушень громадського порядку, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав людини, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, для підтримки авторитету й неупередженості правосуддя. Застереження такого плану містяться й у нормах європейського права, у нормах міжнародних угод з прав людини.

Законодавство України у сфері інформації охоплює досить широке коло відносин і своїм змістом спрямовано на забезпечення в режимі законності оптимального функціонування державних і недержавних структур на засадах гласності, відкритості, врахування органами державної влади й місцевого самоврядування громадської думки. На наш погляд, на підставі створеної нормативної бази настав час розпочати розробку Інформаційного кодексу України.

Разом з цим розвиток інформаційно-правового законодавства країни відстає від потреб сьогодення, а закони, які регулюють відносини в інформаційній сфері, на жаль, ігноруються або їх не дотримуються. Багато проблем постає в правозастосовчій практиці інформаційних відносин, а саме: вільна преса та захист свободи слова, заангажованість публікацій і соціальне становище журналістів, тиск на пресу й непомірні розміри судових позовів. На жаль, відсутня правова основа механізму реалізації права на інформацію, досить складно захистити право журналістів на свободу слова й право користувачів інформації отримувати правдиву інформацію.

Засоби масової інформації в Україні є вільними, їх цензура забороняється. Але, як свідчить практика діяльності ЗМІ, в нашому суспільстві цензура існує (відкрита й прихована) і спрямована вона на захист не основних державних інтересів, а інтересів окремих політичних сил і можновладців. З цього приводу Верховна Рада України прийняла постанову "Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади по забезпеченню свободи слова, задоволенню інформаційних потреб суспільства і розвитку інформаційної сфери в Україні" (16 лютого 1999 р.) Згідно з п. 9 цієї постанови Генеральній прокуратурі необхідно в порядку нагляду перевірити факти відмови в публікації матеріалів, теле- і радіовиступів осіб, яким це право надано законом, а також проаналізувати стан дотримання ст. 15 Конституції України про заборону цензури й вжити відповідних заходів.

Наступ на свободу слова, переслідування журналістів, незадовільне економічне й матеріально-технічне становище ЗМІ та інформаційної інфраструктури в цілому – саме на це зверталася увага на парламентських слуханнях "Інформаційна політика України: стан та перспективи", які були

проведені Верховною Радою 11-13 травня 1999 р. в Києві, згідно з її постановою від 16.02.1999 р. У них взяли участь керівники міністерств, відомств, учені, представники ЗМІ всіх регіонів. На жаль, саме в цей день була вимкнута пряма радіотрансляція парламентських слухань, що є порушенням чинного законодавства. Припинення радіотрансляції засідань Верховної Ради України й вилучення з сесійного залу знімальної техніки Національної телекомпанії України викликало глибоке обурення учасників парламентських слухань. За їх результатами Верховна Рада прийняла постанову "Інформаційна політика України: стан і перспективи" від 2 червня 1999 р. Згідно з п. 6 цієї постанови Генеральній прокуратурі України запропоновано одночасно здійснити перевірку виступів у ЗМІ по матеріалах, які пригнічують права й національну гідність громадян, розпалюють міжнаціональну ворожнечу, й прийняти необхідні заходи для притягнення до відповідальності осіб, винних у появі таких виступів та недопущення подібних у майбутньому.

Одним з перших симптомів у наступі на свободу слова були дії виконавчих структур проти ЗМІ. Пригадаймо історію з газетою "Правда України", випуск якої в порушення законодавства був призупинений Мінінформом України за наказом міністра З. Куліка. Головного редактора газети О. Горобець було заарештовано, засуджено Вагутінським районним судом м. Києва на сім місяців, які він відсидів за час попереднього слідства, і звільнено з залу суду. Протиправні дії було також вчинено проти газет "Політика", "Дніпровська правда", "Кировоградська правда", "Полтавська думка". Газети дійсно закриваються з курйозними порушеннями законодавства. Так, газеті "Всеукраїнські відомості" арбітражний суд присудив до сплати штраф у розмірі 3,5 млн. гривень (на той час 1,5 млн. дол.). Газета була закрита, незважаючи на те, що справу повинен був розглядати суд загальної юрисдикції, а не арбітражний.

Про ці протиправні дії виконавчої влади щодо ЗМІ стало відомо багатьом європейським структурам, зокрема, Парламентській Асамблеї Ради Європи, Організації по безпеці та співробітництву. Ситуація, що склалася в інформаційній сфері в Україні, примусила парламентаріїв прийняти 15 червня 1999 р. "Звернення Верховної Ради України до Ради Європи, Організації по безпеці та співробітництву в Європі, міжнародним парламентським організаціям, парламентам та Урядам європейських держав з приводу тривожної ситуації в інформаційному просторі України", з надією на розуміння й активну підтримку європейської спільноти. Ця підтримка сприяла б дотриманню в Україні Конституції та чинних законів, свободи слова й преси, забезпеченню прав і свобод людини, захисту демократичних завоювань перших років незалежної України в

інформаційній сфері.

У 1999 р. Президент України був внесений до "Списку Купера" Америкаєцьким Комітетом захисту журналістів (далі - КЗЖ).

КЗЖ відверто пояснив своє рішення тим, що Президент України використовує закони про податки та ліберальні закони як інструменти ворожого ставлення до журналістів, виступає проти всяких проявів опозиції. Його "мовчазна згода" з порушеннями проти преси викликала навали на редакції газет, замахы на репортерів і редакторів, загальне відчуття страху й самоцензури. Професія журналіста в Україні, як і в усьому світі, сьогодні стала дуже небезпечною, свідченням чого є "полювання" на журналістів, замахы на вбивство, побиття та масові судові переслідування. За останні роки в Україні згідно з даними Співки журналістів зареєстровано понад сто протиправних випадків проти працівників ЗМІ - пограбування, шантаж, залякування та інші методи фізичного й психічного впливу (40 чоловік було вбито).(1).

Усе це є результатом недостатнього виконання Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів". Негативні наслідки викликає зволікання введення цього закону в дію: близько 15 місяців прийняття закону практично блокувалося. Що ж маємо на сьогодні? Кабінет Міністрів України прийняв постанову "Про реалізацію ст. 14, 16 Закону України " Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів ", яка відкрито націлена на обмеження реальних заходів соціального захисту журналістів, як це визначено законом.

З прийняттям цієї постанови виникає ще одне запитання : хто і як буде її виконувати . Деякі відповідальні працівники виконавчих структур коментують це становище не дуже коректно. Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова й інформації виступив із спеціальною заявою " Проти фальсифікації Закону України " Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів". Але, на жаль, на цю заяву виконавчі структури ніяк не відреагували. Навпаки спостерігаються спроби блокування цього Закону, руйнування його шляхом внесення змін, що протирічить самій ідеї державної підтримки та соціального захисту ЗМІ.

Незадовільний стан в Україні зі свободою слова дуже тісно пов'язаний зі складним економічним становищем інформаційної сфери в цілому, фінансовою залежністю ЗМІ від своїх хазяїв . Наведемо деякі цифри. Мабуть, немає таких прикладів, коли редакція того чи іншого ЗМІ фінансувалася б достатньо. У цьому році Національна радіокомпанія України профінансована з бюджету всього на 7% , газета " Голос України"

передні й 1999 рік фінансується тільки на 30 %. І це не єдині приклади.

А зараз , у період передвиборчої кампанії Президента України, деякі газети друкують , так би мовити, заказні статті , які принижують честь і гідність кандидатів на цей високий пост, заробляючи на цьому гроші. Саме з виходом на старт передвиборчої президентської кампанії з усією очевидністю впливли недоліки інформаційної політики в Україні, виявилася небезпека в цілому для ЗМІ й для журналістів зокрема.

Кабінет Міністрів України та структура виконавчої влади, як свідчить практика, не тільки не виправляють ситуацію в інформаційній сфері, а взагалі покидають її напризволяще. Ліквідовано Міністерство інформації, замість нього створено Держкомітет інформаційної політики, а це означає, що статус цього органу та його керівника знижені, тому що здійснювати інформаційну політику буде керівник, який не є членом Уряду України. Ще до цього моменту Президент України не призначив згідно з Конституцією України (4-х членів) у склад Національної Ради України з питань телерадіомовлення та радіомовлення й тим самим заблокував діяльність цього важливого органу у сфері телерадіомовлення.

У період передвиборчої президентської кампанії Центральна виборча комісія прийняла постанову " Про Положення про порядок використання засобів масової інформації для проведення передвиборчої агітації під час виборів Президента України в 1999 році" від 18 червня 1999 р. Ця постанова спрямована на забезпечення гласності й відкритості виборів Президента України. Зазначеним положенням окреслюються загальні рівні й однакові умови використання ЗМІ, друкованих та аудіовізуальних (електронних) ЗМІ, умови надання безкоштовного (за рахунок коштів державного бюджету) й платного ефірного часу, а також обмеження й заборони, вирішення спорів, відповідальність за порушення чинного законодавства тощо.

Аналіз останніх публікацій виявляє переваги у висвітленні й пропагуванні матеріалів про деяких кандидатів у Президенти. Проблеми, що виникли зараз в інформаційній сфері, дуже актуальні й болючі. Виходячи з аналізу ситуації , яка склалася навколо свободи слова, можна зробити висновки, що необхідно :

- захистити журналістів від будь-яких перешкод у їх професійній діяльності та протиправних діянь проти них ;
- встановити граничний розмір матеріальної шкоди по судових позовах; прийняти необхідні закони для врегулювання інформаційних відносин щодо ЗМІ .

З цього приводу, як уже зазначалося раніше, у Верховній Раді України пройшли парламентські слухання, на яких з доповіддю виступив Голова Комітету з питань свободи слова й інформації І.Чиж, у якій він порушив

деякі проблеми, що склалася в інформаційній сфері й закликав захистити верховенство права та верховенство закону, які є важливим складником інфраструктури вільної й незалежної преси.

Вирішення актуальних питань правового регулювання інформаційних відносин повинно бути спрямовано на формування в Україні дієддатних структур громадянського суспільства, становлення суспільних відносин на демократичних засадах.

Список літератури: 1. Голос України. – 1999. – 16.04. – № 69 (2071). 2. Конейчиков В., Колодій А., Українчук О. Про концепцію національної безпеки України // Право України. – 1993. – № 5-6. 3. Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины : отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Харьков : Фолио-Райдер, 1998. – 292 с. 4. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. – Харьков : Факт, 1999. – 320 с.

Б.М. Любченко,
канд. юрид. наук

ПІДСИСТЕМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ

Наукове дослідження взаємовідносин інституту місцевого самоврядування й держави неможливо без використання категорії «публічна влада». У політологічній і юридичній літературі є декілька підходів до її визначення. Наприклад, С.С.Алексеев вважає, що публічна влада як різновид (форма) політичної влади означає наявність у неї особливого апарату, який єдиний представляє все суспільство в цілому, весь народ і має свою «публічну» матеріальну базу – державне, казенне майно, свої джерела доходів, податки [2, с. 15]. М.Ф.Орзіх для її характеристики використовує такі поняття, як територіальний колектив, територія (просторова межа й матеріальна основа дії публічної влади), обов'язковість рішень її суб'єктів для всього населення відповідної території. Базуючись на даному підході, вчений у системі публічної влади виділяє дві самостійні підсистеми – державну владу й органи місцевого самоврядування [9, с. 59]. Таку ж позицію займає й В.М. Шаповал, указуючи, що складниками публічної влади виступають державна і муніципальна влада, які реалізуються відповідно органами державної влади й органами місцевого самоврядування [10, с. 178]. О.Є.Кутафін і В.І.Фадеев вважають муніципальну владу і державну формами публічної влади, влади народу [8, с. 89]. О.Ейхельман підкреслював, що гармонійне поєднання праці

держави й місцевого самоврядування, по суті, рівноправних елементів у публічно-правовому пілому, становить мету правильної організації раціонального суспільно-державного ладу [7, с. 18].

В.Г.Вишняков до системи публічної влади (в широкому розумінні) відносить різні громадські організації й об'єднання (партії, союзи, рухи, інші форми громадського самоврядування, самодіяльності та ін.), які є організаціями безпосередньо самого суспільства [5, с. 36]. В.Авер'янов стверджує, що в демократичній державі функції виконавчої влади виконуються не лише виключно державними суб'єктами: по-перше, вони можуть бути делеговані державою органам місцевого самоврядування, а також і деяким іншим недержавним структурам (наприклад, деяким громадським організаціям); по-друге (і це – головне, функції виконавчої влади у своєму змістовному плані об'єктивно властиві місцевому самоврядуванню, як формі реалізації так званої публічної влади [1, с. 11].

Учені – правники минулого також аналізували взаємовідносини державної влади й місцевого самоврядування, і їх висновки не втратили актуальності й сьогодні. Самоврядування припускає не лише розмежування сфер компетенції центральних та місцевих органів, не тільки самостійність останніх, але і взаємну незалежність. Різниця між державним управлінням і самоврядуванням у тому, що уряд є носієм державного суверенітету, влада органів самоврядування не суверенна. З принципової точки зору ця різниця надзвичайно велика, вказує на певну протилежність між двома інститутами, проте на практиці в різні епохи й навіть нині в різних державах сфера компетенції самоврядування так вигадливо перетинається зі сферою компетенції держави, приймає такі різноманітні форми, що ця протилежність втрачає, почасти, своє значення [3, с. 240].

При визначенні відмінних ознак публічної влади необхідно виходити з історично сформованого розуміння семантики слова «публічний» із визнанням того факту, що крім державної влади існують і інші її форми, суб'єкти якої спроможні впливати на поведінку всіх членів соціально-територіальної спільноти. Отже, пропонуємо для характеристики публічної влади використовувати такі параметри:

- а) влада інституціалізована;
- б) зовнішньо й офіційно вона представляє всю соціально-територіальну спільність;
- в) її суб'єкти здійснюють владні повноваження відкрито (публічно) й безпосередньо, а не побічним шляхом впливають на її об'єкт;
- г) вона має достатні власні ресурси, а також право використовувати на рівних підставах ресурси інших форм влади для реалізації владних повноважень у сфері своєї компетенції.